

J. J. L. TEN KATE

1819 — 23 December — 1919.

Ten Kate's vader was hoofdcommies bij het ministerie van Marine en woonde te 's-Gravenhage, toen hem zijn zoon Jan Jacob Lodewijk den 23sten December 1819 geboren werd. Van beide ouders ging de liefde tot de poëzie over op hun zoon. Ten Kate's vader schreef geen gedichten, maar hield er van ze te reciteeren, hetgeen toen ten tijde in de mode was. Zijn moeder Johanna Henriëtte de Witte van Heemstede gaf zelf vrij goede verzen.

Bij den jongen Ten Kate bleek spoedig een bijzondere aanleg voor het aanleeren van moderne talen. Buitengewoon was zijn leeslust en zijn kennis van de dichters van dien tijd. Veel had hij op met Bilderdijk en Walter Scott. Dertien jaar oud werd hij geplaatst op het kantoor eener Haagsche firma. Reeds een jaar later vloeide er een gedicht uit zijn pen, dat opgenomen werd in de „Boekzaal der geleerde wereld." Vijftien jaar oud werd hij boekhouder bij de heeren Vriesendorp en Gaade, die hem na het verschijnen van dit eerste gedicht een zilveren uurwerk ten geschenke gaven. In 1835 zag hij reeds om naar een uitgever voor zijn eersten bundel poëzie. De letterkundige vereeniging „Oefening kweekt kennis," een middelpunt van vele bekende en beroemde mannen op het gebied der letteren, nam hem onder haar leden op. Van 1843—'45 was Ten Kate onder-voorzitter van dit genootschap. Vele van zijn gedichten droeg hij hier voor en oogste daarmee grooten bijval.

De werkzaamheden op het kantoor bevredigden hem niet. Zijn vurige geest dorstte naar kennis en wetenschap. Hij storfte zijn hart uit voor een vriend zijner ouders, O. G. Heldring, predikant te Hemmen. Door vriendelijke bemiddeling van Heldring kwam het er toe, dat Ten Kate ging studeeren. In de stille dorpspastorie te Hemmen begon hij met de voorbereidende studiën voor de hoogeschool. Met bijzonderen ijver studeerde hij Grieksch, Latijn, Geschiedenis, Mathesis en Algebra. Getrouw bleef hij zich oefenen, uren en uren achtereen, des zomers in het Hemmensche bosch aan den voet van een boom gezeten. Na één jaar studie slaagde hij bij het admissie-examen aan de Utrechtsche academie. Vijf en een half jaar was hij student te Utrecht. Reeds voordat hij student werd, had hij als dichter roem verworven en als student bleef hij voortgaan met zich aan de poëzie te wijden.

Op 1 December 1842 verscheen „Braga," een tijdschrift, waarvan Ten Kate redakteur was.

In Januari 1845 werd hij beroepen naar het eiland Marken. Zijn welbeminde gade heette Johanna Sophia Waldorp. In 1847 ontwaakt na korte sluimering de dichter weer. In 1847 ook aanvaardt hij een beroep naar Almkerk.

Het Juni-oproer te Parijs 1848, de cholera in Nederland en de Durgerdammer visschers schonken hem stof tot poëzie.

De hoofdstad van Zeeland beriep Ten Kate in 1850 tot haar leeraar. Gedurende de tien jaren, hier doorgebracht, schreef hij het meesterstuk: zijn vertaling van Tasso's Gerasalemmeliberata, Jerusalem verlost.

In April 1860 werd Ten Kate bevestigd als leeraar bij de Hervormde gemeente te Amsterdam.

Zijn liefde voor Tasso, Dante, Andersen, Schiller en Milton spruit even goed uit zijn Christelijken geloofsijver als zijn bewerking der schoone Amerikaansche meetingsgezangen van Ira Sankey.

Nooit toonde Ten Kate zich waardiger leerling van Bilderdijk, dan toen hij zijn *Schepping* schreef. Het schoonst van alles in dit gedicht is in den laatsten zang de kleine ode aan Christus, dus beginnend:

Gij, tusschen kinderen
Ter neer gezeten,
Wie der profeten
Komt U nabij?

Heeft ooit de gave
Der taal getooverd,
En 't hart veroverd
Wie sprak als Gij?

De groote Fransche kunstrechter Sainte-Beuve zeide eenmaal van Theophile Gautier, dat men, sedert deze proza schreef, het woord „indicible" (onzegbaar) niet meer voor Fransch mocht houden. Naar Ten Brink meent, is dit oordeel ten volle toepasselijk op Ten Kate.

Ten Kate bezat voorts ongemeen talent als improvisator. Ten slotte: Beets, Hasebroek en Ten Kate hebben na Da Costa door hun lied de Christelijke traditiën bevestigd en versterkt; ze hebben door hun zangen het Christelijk bewustzijn van ons volk verrijkt en verlevendigd. Niets schooner dan het schoone lied, welks grondslag eeuwig klinkt: Te Deum laudamus.

* * *

Een gebeurtenis in Nederland was de verschijning in 1866 van Ten Kate's groote gedicht „*de Schepping*." Door het gansche land ging een kreet van verrukking op.

Ten Kate heeft hierin een verzoening beproefd tusschen geloof en wetenschap. Het Mozaïsch scheppingsverhaal, bevestigd door geologie, metereologie, anthropologie, dat is de groote gedachte van het gedicht.

De baaiert wordt ons voor oogen getooverd met een aanschouwelijkheid, die doet huiveren en toch boeit. Een oneindige, bruisende, kokende zee bedekt alles, maar op die wateren daalt Gods Geest neer en het eerste leven verschijnt.

Weldra klinkt het machtwoord: Daar zij licht. Een scheinerschijn wordt merkbaar en doet het oog geboren worden.

Het oog is geboren! De nacht is vergaan;
Voor 't eerst wordt nieuw leven gesmaakt.
O wonder van almacht! een zenuw, een vlies,
Een druppel van vloeibaar kristal,
Een korrelken aardstof, een slijkspat, een niets,
Wordt spiegel van 't zichtbre Heelal!

Ten Kate gebiedt de taal als alleenheerscher. Ongeëvenaard meester is hij in het kiezen van het geschiktste metrum. De vorm herinnert aan de pracht van Da Costa's dictie. Steeds in de hoogste mate zangerig en bevallig.

De heerlijkheid van den sterrenhemel wordt aldus bezongen:

Een schitterend vuurwerk gloort en glinstert door de plooiën
Der wolkenluiers, en juweelen overstrooien
Als uit Gods volle hand het voorhoofd van de Nacht.

Waarlijk schoon is de schildering van man en vrouw.

Verrukkelijk van vorm is de hymne, aan Jezus gewijd, en het sabbatslied; de hymne der voleindigden.

Ten Kate's *Schepping* is een prachtig poëem. Wat in den dichter van den beginne als kiem aanwezig was, heeft zich hier tot bloem ontplooid.

Een bekend gedicht van Ten Kate is ook *De Watergeuzen*. De aanvang herinnert aan De slag bij Nieuwpoort van Da Costa.

Een schaduwzijde van de poëzie van Ten Kate is het sentimenteele daarin. Wanneer men gaat spreken over het verdorde blaadtjen, avondmijmering, de stervende bloem, of over O, toen ik nog jong was, enz. enz., dan komt er in den toon wel ernst en gevoel, doch het gevaar is dan niet verre, dat men gaat overdrijven en zich belachelijk maakt door valsch gevoel en al te roerende teerheid. Men vervalt dan in het naargeestige.

Sentimenteele poëzie is niet gezond, verheft en sterkt den geest niet en verkwikt het hart niet.

Ten Kate heeft veel vertaald en bewerkt en menig lied is een navolging. Vrouwenliefde en vrouwenleven is ontleend aan het Hoogduitsch van Chamisso. Het Kind in het Graf is uit de Sprookjes van Andersen. Toen we kinderen waren, is Heinrich Heine nagezongen.

Zijn talent als vertaler is bekend en wordt zeer geprezen. Hij heeft niet alleen liederen van geringen omvang overgebracht in het Nederlandsch, maar ook Miltons Verloren Paradijs en Tasso's Jeruzalem Verlost.

Ten Kate is een dichter, die waarlijk Christelijke poëzie geeft. Dat bevestigen zijn Gewijde Poëzie, zijn Bijbel-poëzie, zijn Verloren Paradijs. De Hel, Jeruzalem Verlost — maar ook in de tijdzangen en in Voor hart, huis en leven, komt dit overvloedig.

Hij is geestverwant van Bilderdijk en Da Costa.

De poëzie van het Christelijk geloof brengt hij onder woorden.

Omdat hij de Christelijke levensbeschouwing is toegedaan, waardeerden hem de lateren, de mannen van de Nieuwe Gids, niet. Bekend is het spotvers, door Van Eeden op hem gemaakt. In hun bezwaar tegen het conventieel in den vorm stonden zij in hun recht: Ten Kate mist veel van het taalschoon, dat de Nieuwen ons bieden. Hij heeft gezongen in zijn tijd en voor de menschen van zijn tijd. De taal, die hij gebruikt, is reeds weer eenigermate verouderd. In de latere dichters boeit vooral het frissche, het oorspronkelijke, de nieuwe opbloei der taal. De taal verjongt zich bij hen — het zijn voorjaars-geluiden, lentebloesems; het is een Meimaand voor de oude sprake.

Maar ook — en dit is een voordeel — het eindeloze verdriet, de onafgebroken klachten van vele jongere poëten mist Ten Kate.

Hij heeft een troostwoord voor hem, dien de smart neerbuigt. Hij is geen pessimist. Al ziet hij de schaduwen, hij ziet ook het zonnelicht. Hij lijdt niet altijd, maar hij geniet ook het goede van het leven. In zijn gedichten is ook plaats voor de dankbaarheid.

Daarbij is Ten Kate verstaanbaar, helder en begrijpelijk. Het is geen duistere orakeltaal.

Zijn poëzie doet weldadig aan. Er gaat een gezegende invloed van uit. Het is wat anders dan de makkende en morrende toon van ongeloofige dichters en schrijvers.

Kloos zingt van zijn gebroken geluk, Helene Lapidoth-Swarth weent schoone tranen, Van Eeden voert in zijn Kleine Johannes u naar het kerkhof om u daar op griezelige manier de ijdelheid van al het aardsche te bewijzen, Van Lochem zegt: Wil wat uw hart niet kan verstaan, maar niet verstaan.

Tegenover de geestelijke armoede van het ongelooft komt een dichter als Ten Kate te staan in het volle licht.

Hij geeft geen steenen voor brood.

Zijn Christelijke kunst wijst ons op de schoonheid van de Goddelijke ordinantie. Hij schildert niet bij voorkeur het onedele, het verachtelijke, het vernederende.

Want de kunst heeft 'tot roeping, ons heen te wijzen naar het ideaal.

We eindigen deze korte beschouwing over Ten Kate met een klein gedicht over Golgotha.

Drie plaatsen zijn er, waar mijn ziele
Het liefst verwijlen mag.

Deze drie plaatsen zijn Bethlehem, Golgotha en het rijk der heerlijkheid.

Luisteren we naar wat gezegd wordt van het tweede:

Hier sta ik met gebroken harte
O Kruis van Golgotha!
Ik draag in Godgewijde smarte
Uw last mijn Heiland na.
Mijnaardsche smarten zijn verslonden
In mijns Verlossers pijn —
Ik wil met al mijn zorg en zonden
Met Hem gekruisigd zijn.

DR. J. J.

MIJN OUDE KERKTOREN.

VI.

En dan gebeurt het, in een vroegen morgen, als een flauwe lichtstreep de oosterkim kleurt, dat aan den zuiderhemel wat donkere stippen zichtbaar worden. O, wie niet met spanning heeft uitgezien, ziet ze niet! O, wie niet met spanning heeft gewacht en geluisterd, die hoort het niet, het zachte ruischen der snelle vleugels, het gaan van den adem in de vermoeide borst; — het zachte wie-wie-wie, dat trillert in de morgenstilte. — Hoor! Hoor! Zij zijn het! De zwaluwen!

Wiede-wiet! Wiede-wiet! Wiede-wiet! trilt het daarginds. En ze snellen aan, van uit het Zuiden, van de verre kim, uit het verre, vreemde land, waar zij niet thuis waren. En hun ranke vleugels reppen zich in sneller vaart, nu zij hun toren zien, hun oude huis, hun oude dierbare huis! Voort! Voort! door de wijde ruimte! Voort, over de breede rivier! Voort over de uitgestrekte vlakte. Ze hebben duizenden mijlen achter zich. Hun vleugels zijn mat. Hun hart bonst. Hun kleine lijf siddert van vermoënis. Maar geen oogenblik van rust gunnen ze zich, vóór ze neergestreden zijn op den ouden toren, die in het licht van de rijzende zon zijn feestgewaad heeft aange trokken, over zijn oude, trouwe steenen, die nu glanzen in gouden gloed.

Hij wist het, dat ze komen zouden. Hoe zou het lente kunnen zijn, en zomer kunnen worden, zonder hen?

En nu zijn ze er! En het wordt zomer.

Nu haast zich de klimop, om het oude kleed van den ouden toren met nieuwen glans te sieren. En ze schiet nieuwe loten, en lichtgroene blaren gaan glanzen boven de ruige stammen, tusschen de oude, donkere. De stengels van de muurleeuwebek kruipen sneller uit de donkere spleten, en wiegelen weldra welig loof in het licht, en reiken hun teere bloemkens naar de zon. De musschen sjirpen rumoeriger dan ooit: 't is nu zomer, want zij zijn gekomen!

En de zwaluwen herstellen hun nesten, of bouwen nieuwe. Want 't wordt tijd, 't wordt tijd, dat de eitjes worden gelegd. En ze zingen op hun best. Daar ginds, in het verre, vreemde land, daar zongen ze niet. 't Was er wel goed, bij de breede rivier, bij de moerassen, en in de welige vlakten, waar de groote granieten zuilen zijn der oer-oude tempels. 't Was er wel goed — maar hun vaderland was het niet. Gezongen hebben zij er niet, gebroed hebben zij er niet, in dat vreemde land. Hier, bij den ouden kerktoren, hier is hun vaderland. En hier is het feest. Hier is de plaats, om lief te hebben, en een huis te bouwen, en jongen te verzorgen.

En zie eens, hoe druk in de weer zij zijn! Zie eens, hoe vroolijk zij vliegen rond den toren, boven de boomen van het kerkhof, boven de huizen ginds, en over het veld. Hoe ze de vleugels reppen, de lange, slanke vleugels. Hoe ze drijven of zweven, snel vooruit schieten, of fladderen, en, snel als het licht, zwenken, naar omhoog, naar omhoog, en dalen als een vallende steen, en nabij den grond in korten boog weer opwaarts gaan, hooger, hooger, tot ze een stipje zijn in het hemelblauw.

En luister, in den zeer vroegen morgen, als een enkele flauwe lichtstreep aan den horizon den nieuwen dag aankondigt. Luister: de heele stad slaapt nog. En 't is om den toren heel stil. Heel stil? 't Mocht wat. De wakkere oogjes van de wakkere dieren hebben den lichtgloed al bemerkte. „Wierb, werb," klinkt het hier, en ginds, in den toren. 't Klinkt wat onbehölpden, wat stamelend, alsof ze al zingend weer indommelen in hun nest. Maar de pauzen worden korter, de stem vaster, en het stamelen gaat over in een samenhangend liedje, dat de zanger vele malen